

ROBERT MUSIL

De man zonder eigenschappen

ROMAN

Uit het Duits vertaald door Ingeborg Lesener

J.M. MEULENHOF

INHOUD

EERSTE BOEK

EERSTE DEEL – *Een soort inleiding* 9

TWEEDE DEEL – *Insgelijks geschiedt* 103

TWEEDE BOEK

DERDE DEEL – *Naar het Duizendjarige Rijk*

(De misdadigers) 873

Uitgebreide inhoud 1347

Verantwoording 1355

EERSTE BOEK

EERSTE DEEL

Een soort inleiding

Waar opmerkelijk genoeg niets uit volgt

Boven de Atlantische Oceaan bevond zich een barometrisch minimum; het trok oostwaarts, in de richting van een boven Rusland gelegen maximum, en vertoonde nog niet de neiging hiervoor naar het noorden uit te wijken. De isothermen en isotheren vervulden hun plicht. De luchttemperatuur stond in de voorgeschreven verhouding tot de gemiddelde jaartemperatuur, tot de temperatuur van zowel de koudste als de warmste maand en tot de aperiodische maandelijkse temperatuurschommeling. De opkomst en ondergang van de zon, van de maan, de lichtvariaties van de maan, van Venus, van de ring van Saturnus en vele andere gewichtige verschijnselen stemden overeen met de voorspellingen daaromtrent in de astronomische jaarboeken. De waterdamp in de lucht had zijn hoogste spankracht en de luchtvochtigheid was gering. In één woord, dat de feitelijke situatie heel aardig weergeeft, ook al is het wat ouderwets: het was een mooie augustusdag in het jaar 1913.

Auto's schoten uit smalle, diepe straten in het ondiepe van lichte pleinen. Voetgangersdonkerte vormde wolkige strengen. Daar waar krachtiger strepen van snelheid dwars door hun luchtige haast bewogen verdikten ze zich, stroomden daarna sneller en vonden na enkele schommelingen hun regelmatige polsslag terug. Honderden klanken waren tot één draadachtig gedruis ineen gedraaid, waar hier en daar pieken uit opstaken, snel langs de scherpe kanten ervan liepen en zich weer effenden, waar heldere tonen vanaf splinterden en vervlogen. Zonder dat zich het karakteristieke van dit gedruis liet beschrijven, zou iemand daar na jarenlange afwezigheid met zijn ogen dicht aan hebben herkend dat hij zich in de rijks-hoofdstad en residentie Wenen bevond. Steden zijn net als mensen aan hun gang te herkennen. Als hij zijn ogen opendeed, zou hij hetzelfde zien aan de manier waarop de bewe-

ging in de straten golft, veel en veel eerder dan dat hij het door een of ander tekenend detail zou ontdekken. En al zou hij zich alleen maar verbeelden dit te kunnen, dan kan dat ook geen kwaad. Het overschatten van de vraag waar men zich bevindt stamt uit de nomadentijd, toen men zijn voedselplaatsen moest onthouden. Het zou wel belangrijk zijn te weten waarom men er bij een rode neus heel slordig genoeg mee neemt dat hij rood is en er nooit naar vraagt om wat voor speciaal rood het gaat, ofschoon dat aan de hand van de golflengte tot op de micromillimeter precies zou kunnen worden uitgedrukt; terwijl men daarentegen van iets zo veel ingewikkelders als een stad waarin men zich bevindt altijd per se exact wil weten welke stad het is. Het leidt af van belangrijker zaken.

Er moet dus aan de naam van de stad geen bijzondere waarde worden toegekend. Zoals alle grote steden bestond ze uit onregelmatigheid, afwisseling, voortgliden, niet in de pas blijven, het botsen van dingen en zaken, bodemloze punten van stilte daartussen, uit gebaande en ongebaande wegen, uit één grote ritmische slag en uit de eeuwige ontstemdheid en het verschuiven van alle ritmes tegen elkaar in, en alles bijeen leek het wel een kokend hete bel die in een ketel zit die uit de duurzame materie van huizen, wetten, verordeningen en historische tradities bestaat. De twee mensen die daarin door een brede drukke straat liepen hadden deze indruk natuurlijk volstrekt niet. Zij behoorden duidelijk tot een bevoorrechte maatschappelijke laag, waren voornamelijk in hun kleding, houding en de manier waarop zij met elkaar praatten, droegen de beginletters van hun namen veelbetekenend in hun ondergoed geborduurd en tevens, dat wil zeggen niet naar buiten gekeerd maar wel in de lingerie van hun bewustzijn, wisten zij wie zij waren en dat zij in een hoofdstad en residentie op hun plaats waren. Stel dat zij Arnheim en Ermelinda Tuzzi zouden heten, wat echter niet klopt, want mevrouw Tuzzi bevond zich in augustus in gezelschap van haar echtgenoot in Bad Aussee en dr. Arnheim nog in Constantinopel, dan staat men voor het raadsel wie zij wél waren. Mensen met fantasie worden op straat heel dikwijls voor zulke raadsels gesteld. Ze

lossen opmerkelijk genoeg op doordat men ze vergeet, als men zich tenminste niet tijdens de eerstvolgende vijftig stappen kan herinneren waar men die twee eerder heeft gezien. Deze twee hielden nu opeens hun pas in omdat zij voor zich een ooploopje ontwaarden. Vlak daarvoor was er al iets uit de rij gesprongen, een schuin slaande beweging; iets had zich omgedraaid, was opzij gegleden, een zware plotseling afgeremde vrachtwagen, naar nu bleek, die nu, met één wiel op de stoeprand gestrand, stilstond. Als bijen om het vlieggat kleefden er in een mum van tijd mensen om een kleine plek heen die zij in het midden vrijlieten. De bestuurder, die uit zijn wagen was geklommen, stond daar midden in, grauw als pakpapier, en met onhandige gebaren vertelde hij de toedracht van het ongeval. De blikken van de toestromenden richtten zich op hem en daalden vervolgens voorzichtig af in de diepte van het gat, waar men een man die er voor dood bij lag aan de rand van het trottoir had neergevlijd. Hij had het aan zijn eigen onoplettendheid te wijten, werd algemeen beaamd. Beurtelings knielden er mensen bij hem neer om iets aan hem te doen; men knoopte zijn colbert open en weer dicht, men probeerde hem overeind te helpen of, omgekeerd, weer neer te leggen; eigenlijk beoogde niemand daar iets anders mee dan de tijd te vullen tot met de ambulancedienst deskundige en bevoegde hulp zou komen.

Ook de dame en haar metgezel waren erbij komen staan en hadden over hoofden en gebogen ruggen heen de man die daar lag bekeken. Toen deden zij een stap terug en aarzelden. De dame voelde iets onaangenaams in haar hart- en maagstreek, waarvan zij mocht aannemen dat het medelijden was; het was een besluiteloos, verlamvend gevoel. De heer zei na even te hebben gezwegen tegen haar: 'Die zware vrachtwagens waar ze hier mee rijden hebben een te lange remweg.' De dame voelde zich daardoor opgelucht en bedankte hem met een attente blik. Zij had dat woord weliswaar al vaker gehoord, maar zij wist niet wat een remweg was en wilde het ook niet weten; voor haar was het voldoende dat dit afschuwelijke voorval daarmee in een of ander systeem kon worden ingepast en zo een technisch probleem werd dat haar niet

meer rechtstreeks aanging. Men hoorde nu ook al de fluit van een ziekenwagen snerpen, en de snelheid waarmee deze was gearriveerd vervulde alle wachtenden met voldoening. Bewonderenswaardig toch, die sociale voorzieningen. Men tilde het slachtoffer op een draagbaar en schoof hem daarmee de wagen in. Mannen in een soort uniform waren met hem bezig, en het inwendige van het voertuig, waar men een glimp van opving, zag er even proper en geordend uit als een ziekenzaal. Men ging bijna weg met de gerechtvaardigde indruk dat zich een binnen de wet en de orde vallende gebeurtenis had voltrokken. 'Volgens de Amerikaanse statistieken,' merkte de heer op, 'worden daar per jaar door auto's 190.000 personen gedood en raken er 450.000 gewond.'

'Denkt u dat hij dood is?' vroeg zijn metgezellin, en zij had nog steeds het ongerechtvaardigde gevoel iets bijzonders te hebben meegemaakt.

'Ik hoop dat hij in leven is,' antwoordde de heer. 'Toen ze hem in de wagen tilden, had het er alle schijn van.'

- 2 -

Huis en woonvertrekken van de man zonder eigenschappen

De straat waar dit kleine ongeval zich had afgespeeld was een van die lange, kronkelende verkeersrivieren die straalvormig bij de kern van de stad ontspringen, door de buitenwijken lopen en in de voorsteden uitmonden. Als het elegante paar deze straat nog even had gevolgd, dan zou het iets hebben gezien dat beslist in de smaak was gevallen. Het was een gedeeltelijk nog bewaard gebleven tuin uit de achttiende of misschien zelfs uit de zeventiende eeuw, en als je langs het smeedijzeren hek liep, zag je tussen bomen, op een zorgvuldig gemaaid gazon, iets als een kortvleugelig kasteeltje, een jacht- of liefdespaleisje uit voorbije tijden. Om precies te zijn waren de dragende gewelven uit de zeventiende eeuw, het park en de bovenverdieping hadden het aanzien van de achttiende eeuw, de façade was in de negentiende eeuw vernieuwd en een beetje

verknoeid, het geheel maakte aldus een wat onscherpe indruk, als over elkaar gefotografeerde beelden; toch was het zo dat je onvermijdelijk bleef stilstaan en 'Hé' zei. En als dit blanke, lieflijke fraais dan zijn ramen open had, keek je in de voorname stilte van de boekenwanden in een vertrek van het huis van een geleerde.

Dit vertrek en dit huis behoorden toe aan de man zonder eigenschappen.

Hij stond achter een van de ramen, keek door het zachtgroene filter van de tuinlucht uit op de bruinige straat en telde met zijn horloge al tien minuten lang de auto's, de karren, de trams en de door de afstand uitgevloeiende gezichten van de voetgangers, die het net van de blik met een wemelende haast vulden; hij schatte de snelheden, de hoeken, de vitale krachten van de voorbijbewegende massa's, die het oog bliksemsnel naar zich toe trekken, vasthouden, loslaten, die gedurende een tijd waar geen maat voor bestaat, de aandacht dwingen zich er schrap tegen te zetten, zich los te rukken, naar de volgende te springen en daar weer achteraan te snellen; kortom, nadat hij zo een poosje had staan hoofdrekenen stak hij lachend zijn horloge in zijn zak en stelde vast dat het onzin was wat hij deed. — Als je de sprongen van de aandacht zou kunnen meten, de verrichtingen van de oogspieren, de pendelbewegingen van de ziel en al die inspanningen die een mens zich moet getroosten om in de rivier van een straat overeind te blijven, zou er vermoedelijk — aldus had hij gedacht en spelerwijs het onmogelijke proberen te berekenen — een grootheid uitkomen waarbij vergeleken de kracht die Atlas nodig heeft om de wereld te torsen gering is, en je zou kunnen meten welk een enorme prestatie tegenwoordig al wordt geleverd door iemand die helemaal niets doet.

Want de man zonder eigenschappen was op dat moment zo iemand.

En iemand die wel iets doet?

'Daar kun je twee conclusies uit trekken,' zei hij bij zichzelf.

De spierinspanning van een burger die rustig een dag lang zijn gang gaat, is aanzienlijk groter dan die van een atleet die eenmaal daags een enorm gewicht heft; dat is fysiologisch

aangetoond, en dus brengen waarschijnlijk ook de kleine dagelijkse inspanningen in hun maatschappelijke som en omdat ze zich ertoe lenen om zo bij elkaar te worden opgeteld veel meer energie in de wereld dan heldhaftige daden; de heldhaftige inspanning lijkt er zelfs ronduit minuscuul bij, als een zandkorrel die met enorme verwachtingen op een berg wordt gelegd. Deze gedachte stond hem aan.

Maar er moet wel bij worden gezegd dat ze hem niet aanstond omdat hij zo veel op had met de burgerlijke leefwijze; integendeel, hij verkoos het alleen om zijn voorliefdes, die ooit anders waren geweest, moeilijkheden te bezorgen. Misschien is het juist de benepen burgerman die een begin van een immens nieuw, collectief, mierachtig heldendom voorvoelt? Men zal het gerationaliseerd heldendom noemen en het prachtig vinden. Wie kan dat nu al weten?! Van zulke onbeantwoorde vragen van het allerhoogste belang bestonden er toen honderden. Ze zaten in de lucht, ze brandden onder je voeten. De tijd bewoog zich. Mensen die er toen nog niet waren zullen het niet willen geloven, maar zelfs toen bewoog de tijd zich al zo snel als een rijkameel; en niet nu pas. Men wist alleen niet waar naar toe. Men kon ook niet goed onderscheiden wat boven en onder was, wat voor en achteruit ging. 'Je kunt doen wat je wilt,' zei de man zonder eigenschappen schouderophalend tegen zichzelf, 'het komt er in deze klit van krachten helemaal niet op aan!' Hij wendde zich af als iemand die geleerd heeft afstand te doen, bijna zo als iemand die ziek is elke hevige emotie mijdt, en toen hij, door zijn aangrenzende kleedkamer benend, langs een boksbal liep die daar hing, gaf hij deze een felle en harde klap, iets wat in stemmingen van berusting of toestanden van zwakte niet bepaald gebruikelijk is.

*Ook een man zonder eigenschappen heeft een vader
met eigenschappen*

De man zonder eigenschappen had, toen hij een poosje geleden uit het buitenland terugkwam, eigenlijk alleen uit overmoed en omdat hij gewone woningen verafschuwde, dit kasteeltje gehuurd, ooit een buiten de stadspoorten gelegen zomerverblijf, dat zijn bestemming had verloren toen de grote stad eroverheen groeide, en op het laatst niet meer voorstelde dan een braakliggend, op het stijgen van de grondprijzen wachtend perceel, waar niemand woonde. De jaarhuur was overeenkomstig laag, maar onverwacht veel geld had het gekost om alles weer in goede staat te laten brengen en aan te passen aan de eisen van de moderne tijd; dat was een avontuur geworden waarvan de afloop hem noopte zich tot zijn vader om hulp te wenden, iets wat hij heel ongaarne deed, want hij was op zijn onafhankelijkheid gesteld. Hij was tweeëndertig jaar en zijn vader negenenzestig.

De oude heer was ontsteld. Niet zozeer eigenlijk omdat het hem overviel, ofschoon ook daarom, want hij verafschuwde onbedachtzaamheid; ook niet om de geldelijke bijdrage die hij moest leveren, want in principe kon hij het billijken dat zijn zoon blijk had gegeven van een behoefte aan huiselijkheid en een geregeld leven. Maar de aanschaf van een gebouw dat je, al was het ook maar met een diminutief, niet anders dan als een kasteel kon bestempelen, kwetste zijn gevoelens en verontrustte hem als een weinig goeds belovende aanmatiging.

Hijzelf was begonnen als huisleraar bij hooggrafelijke families; al als student, en later ook nog als jongste medewerker op een advocatenkantoor, en eigenlijk zonder noodzaak, want zijn vader was al een welgesteld man geweest. — Toen hij later docent aan de universiteit en professor werd, had hij toch het gevoel dat hij daar voor beloond werd, want het zorgvuldig onderhouden van deze relaties bracht nu met zich mee dat hij allengs opklom tot juridisch adviseur van bijna de gehele feodale adel van zijn land, hoewel hij toen al hele-

maal geen nevenberoep meer nodig had. Nog lang zelfs nadat het vermogen dat hij daarmee had verworven de vergelijking kon doorstaan met de bruidsschat van een Rijnlandse industriëlenfamilie, die de jonggestorven moeder van zijn zoon bij het huwelijk had ingebracht, verwaterden deze in zijn jeugd aangeknoopte en op volwassen leeftijd verstevigde relaties niet. Ofschoon de tot aanzien gekomen geleerde zich nu uit de eigenlijke rechtspraktijk terugtrok en hij alleen zo nu en dan nog een goedbetaalde adviseursfunctie bekleedde, werden toch nog alle gebeurtenissen die met de kringen van zijn voormalige begunstigers verband hielden zorgvuldig geregistreerd in zijn aantekeningen en met grote nauwgezetheid van de vaders op de zoons en kleinzoons getransporteerd, en er ging geen onderscheiding, geen huwelijk, geen verjaar- of naamdag voorbij zonder een schrijven waarin de ontvanger in een kiese mengeling van eerbied en gezamenlijke herinneringen werd gefeliciteerd. Even punctueel kwamen daarna ook telkens de korte antwoordschrijvens binnen waarin de goede vriend en geachte geleerde werd bedankt. Dus was zijn zoon van jongs af aan vertrouwd met dit aristocratisch talent van een bijna onbewust maar zeker afwegende hoogmoed die de maat van een vriendelijkheid precies juist afpast, en de onderdanigheid die iemand die, hoe dan ook, toch tot de geestelijke adel behoort, aan de bezitters van paarden, akkers en tradities betuigde, had hem altijd geïrriteerd. Het was echter geen berekening die zijn vader daar immuun voor maakte; volkomen instinctmatig legde hij op die wijze een grote loopbaan af, hij werd niet alleen professor, lid van academies en van vele wetenschappelijke en overheidscommissies, maar tevens Ridder, Commandeur, en zelfs Grootkruis van hoge orden. Z. Majesteit verhief hem tenslotte in de erfelijke adelstand en had hem daarvóór al benoemd tot lid van het Hogerhuis. Daar had de onderscheidene zich aangesloten bij de liberale burgerlijke vleugel, die dikwijls in de oppositie was tegen die van de hoge adel, maar typisch genoeg nam geen van zijn adellijke begunstigers hem dat kwalijk of verbaasde er zich ook maar over; men had nooit iets anders dan de geest van de opkomende burgerij in hem gezien. De oude

heer nam als deskundige ijverig deel aan de wetgeving en zelfs wanneer men hem bij een spannende stemming in het burgerlijke kamp zag, koesterde men daar in het andere kamp helemaal geen wrok over maar had men eerder het gevoel dat hij niet was uitgenodigd. Hij deed in de politiek niets anders dan wat indertijd al zijn functie was geweest: een superieure en zo nu en dan zachtjes corrigerende kennis van zaken verenigen met de indruk dat men zich niettemin op zijn persoonlijke loyaliteit kon verlaten, en had het, naar zijn zoon beweerde, zonder wezenlijk te veranderen van huisleraar tot Hogerhuisleraar gebracht.

Toen hij van die geschiedenis met het kasteel hoorde, kwam hem dat voor als de schending van een niet in de wet omschreven, maar daarom des te waakzamer te respecteren grens, en hij maakte zijn zoon verwijten die nog bitterder waren dan de vele verwijten die hij hem in de loop der tijden al had gemaakt, die zelfs regelrecht klonken als de profetie van een triest einde, dat nu was begonnen. Hij was beledigd in zijn fundamenteelste levensgevoel. Zoals bij veel mannen die iets belangrijks bereiken, bestond dat, verre van uit eigenbaat, uit een diepe liefde voor het bij wijze van spreken algemeen en het bovenpersoonlijk batige, met andere woorden, uit een oprechte verering voor datgene waarop men zijn voordeel bouwt, niet omdat men dat bouwt maar in harmonie en tegelijk daarmee en om algemene redenen. Dat is van groot belang; ook een rashond zoekt zijn plaats onder de eettafel zonder zich door schoppen van de wijs te laten brengen, niet uit hondse nederigheid maar uit afhankelijkheid en trouw, en zelfs de mensen die alles koel berekenen hebben in het leven niet half zo veel succes als die in de goede verhouding gemengde zielen, die voor mensen en relaties waar zij hun voordeel mee kunnen doen tot werkelijk diepe gevoelens in staat zijn.

*Als werkelijkheidszin bestaat, moet
mogelijkheidszin ook bestaan*

Als je goed door open deuren wilt komen, moet je rekening houden met het feit dat ze vaste posten hebben: dit principe, waarnaar de oude professor altijd had geleefd, is eenvoudig een eis van de werkelijkheidszin. Maar als werkelijkheidszin bestaat, en niemand zal eraan twijfelen dat deze bestaansrecht heeft, dan moet er ook iets bestaan dat je mogelijkheidszin kunt noemen.

Wie die bezit zegt bijvoorbeeld niet: hier is dit of dat gebeurd, zal gebeuren, moet gebeuren; maar hij bedenkt: hier zou, moest, of had iets kunnen gebeuren, en als je hem dan van het een of ander uitlegt dat het is zoals het is, dan denkt hij: ach, het zou waarschijnlijk ook anders kunnen zijn. Aldus zou de mogelijkheidszin welhaast te definiëren zijn als het vermogen om alles te denken wat evengoed zou kunnen zijn, en om aan wat is geen grotere betekenis te hechten dan aan wat niet is. Men ziet dat de gevolgen van een dergelijke creatieve aanleg opmerkelijk kunnen zijn, en betreurenswaardig genoeg laten ze niet zelden als verkeerd voorkomen wat de mensen bewonderen en wat ze verbieden als toegestaan, of ook wel beide als niet ter zake doend. Zulke mogelijkheidsmensen leven, zegt men, in een fijner spinsel, in een spinsel van nevel, verbeelding, dromerijen en conjunctieven; bij kinderen die deze neiging vertonen bant men deze met alle macht uit en tegen hen zegt men dat zulke mensen fantasten, dromers, zwakelingen en betweters of muggezifters zijn.

Als men hen wil prijzen noemt men deze dwazen ook wel idealisten, maar daarmee omvat men kennelijk alleen hun zwakke variëteit, die de werkelijkheid niet kan begrijpen of haar kleinzerig uit de weg gaat, bij wie dus het ontbreken van werkelijkheidszin werkelijk een gebrek betekent. Het mogelijke omvat evenwel niet alleen de dromen van zenuwzwakke personen maar ook de nog niet gewekte intenties van God. Een mogelijke ervaring of een mogelijke waarheid is niet ge-

lijk aan een werkelijke ervaring of een werkelijke waarheid minus de waarde van hun werkelijk-zijn, doch ze hebben, tenminste in de ogen van hun aanhangers, iets zeer goddelijks in zich, een vuur, een opwaartse vlucht, een wil om te bouwen en een bewust utopisme dat de werkelijkheid niet schuwt maar juist als een opdracht en een ontwerp behandelt. Tenslotte is de wereld helemaal niet oud en had blijkbaar nog nooit in zulke gezegende omstandigheden verkeerd. Als men nu op een makkelijke manier de mensen met werkelijkheidszin en die met mogelijkheidszin van elkaar wil onderscheiden, dan hoeft men alleen maar aan een bepaalde som gelds te denken. Alles wat bijvoorbeeld een bedrag van duizend mark aan mogelijkheden bevat, bevat het zonder twijfel, of men het bezit of niet; het feit dat mijnheer Ik of mijnheer Jij het bezit voegt daar evenmin iets aan toe als aan een roos of een vrouw. Maar een dwaas stopt het in een kous, zeggen de werkelijkheidsmensen, en een verstandig iemand doet er iets mee; zelfs aan de schoonheid van een vrouw wordt ontegenzeggelijk iets toegevoegd of afgedaan door degene die haar bezit. Het is de werkelijkheid die de mogelijkheden wekt, en niets zou zo verkeerd zijn als dat te ontkennen. Toch zullen het in de totaliteit of gemiddeld altijd dezelfde mogelijkheden blijven, die zich net zo lang herhalen tot er een mens komt voor wie iets werkelijks niets méér betekent dan iets gedachts. Hij is het die de nieuwe mogelijkheden pas hun zin en hun bestemming geeft, en hij wekt ze.

Zo'n man is echter beslist niet een eenduidige aangelegenheid. Omdat zijn ideeën, voor zover het geen loze hersenspinsels zijn, niets dan nog niet geboren werkelijkheden zijn, heeft natuurlijk ook hij werkelijkheidszin, maar het is een zin voor de mogelijke werkelijkheid, en die bereikt zijn doel veel langzamer dan de zin voor hun werkelijke mogelijkheden die de meeste mensen eigen is. Hij wil als het ware het bos, en de ander wil de bomen; en bos, dat is iets dat moeilijk onder woorden te brengen is, terwijl bomen daarentegen zo- en zoveel kubieke meter hout van een bepaalde kwaliteit vertegenwoordigen. Of misschien kan men het beter anders stellen en zeggen dat de man met gewone werkelijkheidszin op een vis

lijkt die naar de haak hapt en de lijn niet ziet, terwijl de man met die werkelijkheidszin die je ook mogelijkheidszin kunt noemen, een lijn door het water trekt en er geen notie van heeft of er aas aan zit. Een buitengewone onverschilligheid jegens het naar het aas happende leven staat bij hem tegenover het gevaar dat hij volstrekt zonderlinge dingen doet. Een onpraktisch man – en dat lijkt hij niet alleen maar dat is hij ook – blijft onbetrouwbaar en onberekenbaar in de omgang met mensen. Hij zal handelingen verrichten die voor hem iets anders betekenen dan voor anderen, maar hij stelt zichzelf steeds gerust over alles zolang het maar in een buitengewoon idee valt samen te vatten. En bovendien staat hij tegenwoordig nog heel ver af van een consequente houding. Het zou bijvoorbeeld heel goed kunnen dat een misdaad waarvan iemand anders de dupe is, hem alleen maar als een maatschappelijk feilen voorkomt, waar niet de misdadiger de schuld van draagt maar de inrichting van de samenleving. Daarentegen is het nog maar de vraag of hij een oorvijg die hij zelf ontvangt zal opvatten als een belediging van de kant van de maatschappij of als iets dat tenminste even onpersoonlijk is als de beet van een hond; waarschijnlijk zal hij in dat geval eerst de oorvijg vergelden en vervolgens vinden dat hij dat niet had moeten doen. En vooral als men een geliefde van hem afpakt zal hij de werkelijkheid van dit incident voorlopig nog niet helemaal kunnen negeren en zich met een verrassend, nieuw gevoel schadeloos kunnen stellen. Deze ontwikkeling is momenteel nog aan de gang en betekent voor een mens zowel een zwakte als een kracht.

En omdat het bezit van eigenschappen een zeker plezier in hun werkelijkheid vooronderstelt, vergunt dat ons een blik op hoe het iemand die ook tegenover zichzelf geen werkelijkheidszin kan opbrengen, onverwachts kan overkomen dat hij zichzelf op een goede dag als een man zonder eigenschappen ziet.

Ulrich

De man zonder eigenschappen, over wie hier wordt verhaald, heette Ulrich, en Ulrich – het is niet prettig om iemand die je nog maar zo vluchtig kent voortdurend bij zijn doopnaam te noemen! maar zijn achternaam moet uit consideratie met zijn vader worden verzwegen – had de eerste proeve van zijn geaardheid al op de grens van jongensjaren en adolescentie afgelegd in een schoolopstel dat een patriottische gedachte tot thema had. Patriottisme was in Oostenrijk een heel speciaal onderwerp. Want Duitse kinderen werd eenvoudig geleerd op de oorlogen van de Oostenrijkse kinderen neer te zien en men bracht ze bij dat Franse kinderen de nazaten waren van decadente losbollen, die het met duizenden tegelijk op een lopen zetten zodra er een Duitse landweerman op ze afkomt die een flinke baard heeft. En met de rollen omgedraaid en de nodige wijzigingen leerden de Franse, Russische en Engelse kinderen, die ook dikwijls hadden gezegevierd, precies hetzelfde. Nu zijn kinderen opscheppers, dol op rovertje spelen en te allen tijde bereid om de familie Y uit de Grote X-straat, als ze daar toevallig toe behoren, als de grootste familie van de wereld te beschouwen. Ze zijn dus gemakkelijk te winnen voor het patriottisme. Maar in Oostenrijk lag dat wat ingewikkelder. Want de Oostenrijkers hadden weliswaar ook alle oorlogen uit hun geschiedenis gewonnen, maar na de meeste van die oorlogen hadden ze het een of ander moeten afstaan. Dat stemt tot nadenken, en Ulrich schreef in zijn opstel over de vaderlandsliefde dat iemand die een serieus vriend van zijn vaderland is zijn eigen land nooit het beste mocht vinden; en zelfs, in een flits die hij buitengewoon fraai vond, al werd hij eerder verblind door de schittering ervan dan dat hij zag wat daarin gebeurde, had hij aan deze verdachte zin nog een tweede toegevoegd, namelijk dat waarschijnlijk ook God zelf over zijn wereld verkoos te spreken in de conjunctivus potentialis (*hic dixerit quispiam* = hier zou iemand kunnen tegenwerpen...), want God maakt de wereld en denkt daarbij dat het

evengoed anders zou kunnen zijn. – Hij was erg trots geweest op die zin, maar hij had zich misschien niet begrijpelijk genoeg uitgedrukt, want er ontstond een enorme stampel over, en men had hem bijna van school gestuurd, hoewel men niet tot een besluit kwam omdat men niet kon uitmaken of zijn boude bewering nu moest worden opgevat als belediging van het vaderland of als godslastering. Hij bezocht indertijd het deftige gymnasium van de Maria Theresia-ridderacademie, die de staat van de nobelste steunpilaren voorzag, en zijn vader, verbolgen over de schande die zijn ver van de stam gevallen appel over hem bracht, zond Ulrich naar den vreemde, naar een klein Belgisch opvoedingsinstituut dat in een onbekende stad gelegen was en, met slimme koopmansgeest beheerd, tegen voordelige tarieven een flinke omzet had aan ontspoorde scholieren. Daar leerde Ulrich zijn minachting voor de idealen van anderen internationaal te verbreden.

Sindsdien waren er zestien of zeventien jaren voorbijgegaan, zoals de wolken langs de hemel drijven. Ulrich had er geen spijt van maar hij was er ook niet trots op, hij keek ze op zijn tweeëndertigste levensjaar gewoon verbaasd na. Hij was intussen zo hier en daar geweest, soms ook korte tijd in eigen land, en had overal waardevolle en nutteloze dingen gedaan. Er is al op gezinspeeld dat hij wiskundige was en meer hoeft daar nog niet over te worden gezegd, want in elk beroep, als je het niet om het geld maar uit liefde uitoefent, komt een moment waarop het klimmen der jaren tot niets lijkt te leiden. Nadat dit moment geruime tijd had voortgeduurd, herinnerde Ulrich zich dat aan het vaderland het geheimzinnige vermogen wordt toegeschreven het denken wortel te doen schieten en grondeigen te maken, en hij installeerde zich daar met het gevoel van een wandelaar die voor alle eeuwigheid op een bank gaat zitten hoewel hij voorvoelt dat hij meteen weer zal opstappen.

Toen hij zo orde op zijn huis stelde, zoals de bijbel het noemt, deed hij een ervaring op waar hij eigenlijk alleen maar op had zitten wachten. Hij had zichzelf in de aangename positie gemanoeuvreerd zijn verwaarloosde kleine bezitting van ei af aan naar eigen believen te moeten inrichten. Van de stijl-

zuivere reconstructie tot de volstrekte ongebondenheid toe stonden hem daarvoor alle principes ter beschikking en ook boden zich aan zijn geest alle stijlen aan, van de Assyriërs tot het kubisme. Wat moest hij kiezen? De moderne mens wordt in een kliniek geboren en sterft in een kliniek: hij moet dus ook wonen als in een kliniek! – Deze eis was zojuist geformuleerd door een toonaangevend bouwkunstenaar, en een andere vernieuwer van het binnenhuis had verschuifbare wanden tussen de woningen verlangd, met de toelichting dat de mens al samenlevend de mens moest leren vertrouwen en dat hij zich niet separatistisch mocht afzonderen. Er was toen net een nieuwe tijd aangebroken (want dat doet hij elk moment), en een nieuwe tijd vraagt om een nieuwe stijl. Gelukkig voor Ulrich bezat het kasteeltje zoals hij het aantrof al drie stijlen over elkaar heen, zodat je er echt niet alles mee kon doen wat er werd verlangd; niettemin had hij het gevoel hardhandig te zijn wakker geschud door de verantwoording een eigen huis te mogen inrichten, en het dreigement: ‘Zeg mij hoe u woont en ik zal u zeggen wie u bent,’ dat hij herhaaldelijk in kunsttijdschriften had gelezen, hing hem boven het hoofd. Na diepgaande bestudering van deze tijdschriften kwam hij tot het besluit dat hij de verbouwing van zijn persoonlijkheid toch liever zelf ter hand nam en hij begon zijn toekomstige meubels eigenhandig te ontwerpen. Maar als hij dan net een expressieve en machtige vorm had uitgedacht, bedacht hij dat hij daar evengoed een slanke en technisch-functionele voor in de plaats kon stellen, en als hij een van pure kracht uitgeteerde vorm van betonijzer ontwierp, deed die hem denken aan de maartse magere vormen van een dertienjarig meisje en hij begon te dromen in plaats van een besluit te nemen.

Dat was – op een gebied dat hem niet echt na aan het hart lag – de bekende onsamenvangendheid van ideeën en de wijze waarop deze zonder middelpunt uitdijen, die zo kenmerkend is voor de tegenwoordige tijd en er de bizarre aritmetica van uitmaakt, die in steeds kleinere getallen verstrikt raakt zonder een eenheid te bezitten. Op het laatst bedacht hij alleen nog maar onuitvoerbare kamers, draaiende kamers, caleido-

scopische installaties, schakeltoestellen voor de ziel, en zijn invallen werden steeds inhoudlozer. Toen was hij eindelijk op het punt waar hij al heen getrokken werd. Zijn vader zou het ongeveer als volgt hebben uitgedrukt: Als men iemand liet doen wat hij wilde, zou hij al gauw van verwarring met zijn kop tegen de muur gaan. Of ook wel zo: Wie kan verwezenlijken wat hij wil, weet al gauw niet meer wat hij moet wensen. Ulrich herhaalde dat met groot genot in zichzelf. Deze voorouderlijke wijsheid leek hem een buitengewoon nieuwe gedachte. De mens moet in zijn mogelijkheden, plannen en gevoelens eerst door vooroordelen, tradities, allerlei problemen en beperkingen in zijn bewegingen worden beknot, als een gek in een dwangbuis, en pas dan heeft wat hij vermag voort te brengen misschien waarde, rijpheid en duurzaamheid; – het is inderdaad nauwelijks te overzien wat deze gedachte betekent! Welnu, de man zonder eigenschappen, die naar zijn vaderland was teruggekeerd, zette ook de tweede stap om zich van buitenaf, door de levensomstandigheden, te laten vormen; hij liet, op dit punt van zijn overwegingen aangekomen, de inrichting van zijn huis gewoon over aan het genie van zijn leveranciers, in de stellige overtuiging dat die wel voor traditie, vooroordelen en beperktheid zouden zorgen. Hijzelf friste alleen de oude lijnen op die nog van vroeger waren overgebleven, de donkere hertegeweien onder de witte gewelven van de kleine hal of het strakke plafond van de salon, en deed voor de rest alles wat hem doelmatig en gerieflijk leek.

Toen alles klaar was had hij reden om zich hoofdschuddend af te vragen: Dus dit is het leven dat het mijne moet worden? – Hij was nu in het bezit van een verrukkelijk paleisje; je moest het bijna wel zo noemen want het was helemaal wat je bij dat woord voor je ziet, een smaakvolle residentie voor een officieel persoon, zoals de meubel-, stoffeerd- en installateursfirma's die op hun gebied de toon aangaven, zich die voorstelden. Het ontbrak er alleen nog maar aan dat dit charmante mechaniek was opgewonden; dan zouden er equipages met hoogwaardigheidsbekleders en adellijke dames de oprit zijn opgereden, lakeien zouden van de treeplanken zijn ge-